

Mirosława Horodok
Konsultant w Pracowni Doradztwa
CDN w Pile.

„Szkoła demokracji, szkoła samorządności”

W bieżącym roku szkolnym 2013/2014 w ośmiu szkołach wprowadzony został pilotażowo program Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie pt. „ Szkoła demokracji, szkoła samorządności”. W programie wzięły udział szkoły:

- Szkoła Podstawowa nr 1 im. Stanisława Staszica w Złotowie;
dyrektor - pani *Maria Monika Klein*
- Szkoła Podstawowa im. Marii Dąbrowskiej w Miłkowie;
dyrektor - pani *Jolanta Zmyślona*;
- Szkoła Podstawowa im. Tone'go Halika w Górznej;
dyrektor - pani *Krystyna Zarębska*
- Zespół Szkół nr 3 im. Lotników Polskich w Pile, w skład którego wchodzi Szkoła Podstawowa i Gimnazjum (liczone jako dwie szkoły);
dyrektor Zespołu – pani *Dorota Wojtkiewicz - Kraska*
- Szkoła Podstawowa nr 5 im. Dzieci Polskich w Pile,
dyrektor – pani *Anna Stefanowicz*
- Szkoła Podstawowa nr 7 im. Adama Mickiewicza w Pile,
dyrektor – pani *Dorota Pietras*
- Zespół Szkół w Jędrzejewie;
dyrektor – pan *Sławomir Szymański*

Program wdrażany był przez dwóch certyfikowanych ekspertów ORE i jednocześnie konsultantów Centrum Doskonalenia Nauczycieli w Pile: Mirosławę Horodok i Irenę Denisoff. Każdy z konsultantów miał pod swoją opieką cztery szkoły.

Wyżej wymienione szkoły do programu przystąpiły dobrowolnie w odpowiedzi na ogłoszenie, które pojawiło się na stronie naszego Centrum w czerwcu 2013 r.

Celem programu było doskonalenie zawodowe nauczycieli w zakresie **edukacji obywatelskiej (EO)** i **edukacji na rzecz praw człowieka (EPC)** poprzez określenie ich kompetencji w wyżej wymienionym zakresie oraz sposobów ich rozwijania.

Nauczyciele bowiem odgrywają kluczową rolę w promowaniu demokratycznego nauczania poprzez stosowanie aktywnych i opartych na uczestnictwie metod.

Kompetencje nauczycieli dokładnie opisane zostały w poradniku „ Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jako zadanie wszystkich nauczycieli”, a opracował je międzynarodowy zespół trenerów dla nauczycieli 47 państw Rady Europy.

Wyodrębniono 15 kompetencji, które zostały podzielone na 4 grupy.

Kompetencje z grupy A

Kompetencje z tej grupy odnoszą się do ustalenia istoty EO/EPC oraz podstaw wiedzy potrzebnej nauczycielom do zapewnienia jasno wyznaczonego kierunku procesu nauczania.

Kompetencje z tej grupy odpowiadają na pytania:

- jaka jest podstawowa wiedza z zakresu EO/EPC i jakie są zasady tej edukacji;
- jakie są główne koncepcje EO/EPC;
- jakie umiejętności i postawy są kształtowane na zajęciach z EO/EPC.

Kompetencja 1. Cele i zadania EO/EPC.

Dotyczy zrozumienia szczególnej roli EO/EPC w kształtowaniu wiedzy, umiejętności oraz postaw, które wzmacniają młodzież, budują sprawiedliwość społeczną oraz poszerzają zakres swobód demokratycznych.

Rady pedagogiczne wraz z uczniami i rodzicami określali, jakie wartości są fundamentem pracy szkoły oraz jak te wartości korelują z wartościami określonymi w preambule do podstawy programowej. Określano za co uczniowie i rodzice cenią swoją szkołę, a co wzbudza ich niepokój.

Kompetencja 2. Kluczowe podstawy i zasady EO/EPC

Ta kompetencja dotyczy znajomości idei i wartości podstawy prowadzenia dialogu między ludźmi oraz wiedzy na czym polega różnica pomiędzy dokumentami obowiązującymi z mocy prawa, a tymi, które są wiążące z racji etycznych.

W szkołach określano co to są normy społeczne i w jakich dokumentach pracy szkoły są one zawarte oraz jakie konsekwencje wynikają z ich nieprzestrzegania, doprecyzowano kiedy łamane są prawa człowieka, a kiedy narusza się normy społeczne.

Kompetencja 3. Treści programu nauczania EO/EPC

W tym obszarze chodzi o to, w jaki sposób nauczyciele powinni rozwijać w uczniach wiedzę, umiejętności, kształtować postawy i wartości obywatelskie niezbędne do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym.

Kompetencja 4. Konteksty wdrażania EO/EPC

Zakłada się, że realizacja EO/EPC może w szkole odbywać się w trzech formach organizacyjnych: jako oddzielny przedmiot nauczania, jako ścieżka międzyprzedmiotowa lub jako składnik kultury organizacyjnej szkoły z uwzględnieniem społeczności lokalnej.

Szkoły, które realizowały program doszły do wniosku, że najlepiej, gdyby EO/EPC były składnikiem życia szkoły, a nie wydzielonym przedmiotem, czy ścieżką międzyprzedmiotową.

Kompetencje z grupy B

Kompetencje tej grupy dotyczą wdrażania metod EO/EPC w klasie i w szkole.

Nauczyciele znajdą tu sugestie dotyczące kwestii:

- jak można zaplanować lekcje, aby zachęcić uczniów do uczenia się w sposób aktywny;
- jak nawiązać współpracę z innymi nauczycielami przy włączaniu elementów EO/EPC do swojego programu nauczania;
- jakie wartości krzewić wśród uczniów i jak można tworzyć wspólnotę osób uczących się;
- jak poruszać kwestie kontrowersyjne;
- jakie formy oceniania pracy uczniów można stosować w klasie.

Kompetencja 5. Planowanie strategii i dobór metod nauczania.

Chodzi o dobór takich metod, które promują aktywne uczenie się i zaangażowanie uczniów oraz pokazują jakie wartości istotne dla człowieka kształtują te metody (tolerancji, szanowania zdania innych, solidarności, odpowiedzialności...)

Kompetencja 6. EO/EPC w nauczaniu poszczególnych przedmiotów.

Nauczyciele uczą się jak rozwiązywać problemy wynikające z realizacji zagadnień EO/EPC na lekcjach różnych przedmiotów, bo czasami trzeba poruszać sprawy trudne dot. np. przeludnienia, katastrof ekologicznych, głodu, bezrobocia i inne przy okazji realizacji planowych tematów lekcyjnych np. z geografii, matematyki, przyrody, fizyki i innych przedmiotach.

Kompetencja 7. Budowanie pozytywnego klimatu szkoły.

Ustanowienie jasnych zasad umożliwiających stworzenie atmosfery zaufania, otwartości i wzajemnego szacunku w procesie wychowania w celu tworzenia etosu szkoły i zapewnieniu warunków sprzyjających efektywnemu uczeniu się – to jedno z ważniejszych zadań szkoły, które niemożliwe są do realizacji bez udziału nauczycieli.

Kompetencja 8. Poruszanie kwestii budzących kontrowersje.

W tej kompetencji poruszane są zagadnienia dotyczące obszernego repertuaru strategii i metod nauczania kształtujących umiejętność dyskusji, zwłaszcza w kwestiach drażliwych i kontrowersyjnych.

Kompetencja 9. Stosowanie różnorodnych metod i form oceniania.

Nauczyciele odnoszą się do możliwości stosowania różnorodnych form oceniania, w tym do samooceny i oceny wzajemnej (koleżeńskiej) w celu określenia i docenienia postępów ucznia. Pedagodzy zyskują nie tylko wiedzę na temat jak sprawdzać wiedzę faktyczną i pojęciową, ale również jak sprawdzać umiejętności komunikacyjne oraz jak sprawdzać aktywność i odpowiedzialność podczas pracy zespołowej. Rozumieją, że proces oceniania postaw obywatelskich powinien ostatecznie pozostawać w gestii uczniów – to oni, bowiem, muszą w nim aktywnie uczestniczyć, nie zaś być jego biernym przedmiotem.

Kompetencje z grupy C

Ta grupa kompetencji wymaga wyprowadzenia EO/EPC poza mury szkoły. Kompetentny nauczyciel zastanawia się, z kim może współpracować, by wspomagać działalność uczniów.

Podstawowe zagadnienia związane z tą grupą kompetencji to:

- jakie umiejętności wykorzystywania informacji i krytycznego myślenia stanowią warunek czynnego uczestnictwa w życiu społecznym;
- jakie projekty z zakresu EO/EPC są najbardziej odpowiednie dla młodych ludzi chcących działać na rzecz zmian;
- dlaczego i jak realizować projekty odnoszące się do kwestii takich jak uprzedzenia, dyskryminacja i rasizm.

Kompetencja 10. Korzystanie z różnorodnych źródeł informacji.

Nauczyciele, którzy posiadają tę kompetencję potrafią inicjować zbieranie danych z zakresu przedmiotu nauczania w celu budowania argumentacji, orientują się jak umożliwić uczniom dyskusję o niektórych aspektach działalności medialnej, która związana jest z EO/EPC np.

analizę reklam i ich oddziaływanie, zbadanie różniących się między sobą doniesień pochodzących z wielu mediów, kształtowaniu opinii publicznej przez telewizję itp.

Kompetencja 11. Współpraca ze społecznością lokalną.

To z kolei obszar, gdzie nauczyciele mogą wykazać się bogatym doświadczeniem i wieloma przykładami dobrych praktyk.

Nauczyciele, którzy nabyli tę kompetencję;

- poszukują w obrębie społeczności lokalnej odpowiednich i zaangażowanych partnerów, nawiązują z nimi kontakty, uzgadniają oczekiwania co do spodziewanych korzyści ze współpracy;
- inicjują i pogłębiają relacje partnerskie z różnymi grupami społeczności lokalnej;
- rozpoznają możliwe działania na rzecz zmian;
- kierują działaniami podejmowanymi przez partnerów ze społeczności lokalnej,
- kolegiałnie analizują i oceniają sposób realizacji wspólnie prowadzonego projektu oraz konsultują go z uczniami, znajdują metody umożliwiające rodzicom i innym członkom wspólnoty poznanie efektów pracy uczniów.

Kompetencja 12. Przeciwdziałanie wszelkim formom dyskryminacji.

Nauczyciele, którzy nabyli tę kompetencję:

- tworzą w klasie włączające środowisko edukacyjne, w którym doceniany jest wkład każdego z uczniów, zwalczane są poglądy oparte na stereotypach, a dzieci i młodzież uczą się doceniać i pozytywnie postrzegać różnice pomiędzy ludźmi;
- wiedzą, że dyskryminacja, rasizm, antysemityzm przybierają różne formy, np. jako używanie słów (agresja słowna) lub podejmowanie czynów przeciwko jednostce lub grupie osób (zjawisko fali w szkołach);
- aktywnie promują równe szanse i wiedzą, czym jest równość w szkole i poza jej murami;
- pracując z uczniami, rozwijają umiejętność rozwiązywania konfliktów, dając dzieciom i młodzieży szansę przeciwdziałania nierównościom i angażowania się w projekty typu budowanie mostów (przeciwdziałają między innymi wykluczeniu ludzi starszych).

Kompetencje z grupy D

Kompetencje z tej grupy dotyczą ewaluacji. Wymaga przemyślenia i oceny istoty oraz skuteczności metod wykorzystywanych w realizacji EO/EPC, rozważenia ich wpływu na kulturę szkoły oraz praktykę dydaktyczną w poszczególnych klasach.

Opanowanie tych kompetencji ułatwi udzielenie odpowiedzi na pytanie: Jak można to zrobić lepiej? Będzie można też stwierdzić:

- na ile udało się zaangażować uczniów w procesy decyzyjne;
- czy stworzono możliwość mimowolnego uczenia się uczniów poprzez modelowanie EO/EPC, a nie poprzez nauczanie (np. jedną z wartości EO/EPC jest uczciwość, inną tolerancja i w praktyce można stosować te wartości i tak modelować zachowanie uczniów, by oni w codziennym życiu je stosowali, ale można o tych wartościach teoretyzować);
- czego jeszcze powinniśmy się nauczyć, by zwiększyć efektywność naszej pracy.

Kompetencja 13. Włączanie uczniów w proces podejmowania decyzji.

Nauczyciele, którzy nabyli tę kompetencję:

- umożliwiają uczniom wpływanie na sprawy kluczowe dla ich nauki i codziennego życia w szkole;
- zachęcają uczniów do angażowania się w proces nauczania;
- pomagają uczniom w podejmowanie decyzji;
- angażują uczniów w realne problemy trapiące społeczność szkolną.

Kompetencja 14. Modelowanie postaw EO/EPC.

Ci, którzy nabyli tę kompetencję:

- zastanawiają się dlaczego nauczają i dlaczego robią to tak, a nie inaczej;
- zdają sobie sprawę jakiego języka używają w klasie, otwarcie z uczniami omawiają kwestie dotyczące uczenia się;
- zachęcają uczniów do refleksji nad ich doświadczeniami;
- swoim zachowaniem pokazują styl demokratycznej komunikacji;
- są wrażliwi na występujące w klasie przejawy władzy jej wpływ na uczniów i występujące ryzyko nadużyć;
- wiedzą jak postępować z uczniami przejawiającymi różne style uczenia się i myślenia.

Kompetencja 15. Ewaluacja metod nauczania i procesu uczenia się.

Grupa nauczycieli, która posiadała tę kompetencję:

- wie, że skuteczny proces uczenia się wymaga krytycznej analizy zajęć oraz przebiegu i efektywności uczenia się;
- zastanawiają się nad swoim podejściem pedagogicznym i sposobem uczenia się i nauczania, np. stosowania różnych technik stawiania pytań, które mogą ograniczać lub poszerzać wypowiedź ucznia;
- znają różne sposoby autorefleksji i samooceny;
- konfrontują swoje osobiste doświadczenia z doświadczeniami innych nauczycieli.

Praca ekspertów z programem w szkołach rozpoczęła się już w sierpniu 2013 r. od wspólnego spotkania z dyrektorami szkół i wstępnego zapoznania z programem. Czynny udział dyrekcji szkoły był jednym z najważniejszych czynników sprzyjających realizacji EO/EPC. **Tego rodzaju wsparcie jest kluczowe, za co należą się dyrektorom wymienionych szkół serdeczne podziękowania.**

Praca z radami pedagogicznymi przebiegała według z góry ustalonych zasad:

- **5 nieodpłatnych czterogodzinnych** (mowa jest o godzinie dydaktycznej) spotkań z radami pedagogicznymi w ciągu roku szkolnego (wrzesień, listopad, styczeń, marzec, maj);
- **w przerwach między radami szkoły wykonywały zadania.**

Trud, jakiego podjęły się szkoły był ogromny. Plusem był fakt, że zadania mogły być wykonywane podczas planowych zajęć z uczniami, podczas realizacji projektów gimnazjalnych, podczas zajęć pozalekcyjnych, zebrań samorządu uczniowskiego, spotkań z rodzicami i nie wymuszały dodatkowego zaangażowania czasowego uczniów i rodziców.

Program „Szkoła demokracji, szkoła samorządności” został wdrożony do rocznych planów pracy szkół. Jeśli szkoła chciała, mogła zgłosić innowację pedagogiczną.

Na pierwszym spotkaniu rady pedagogicznej wszyscy nauczyciele otrzymali przygotowane przez ekspertów ulotki informacyjne i Karty Edukacji Obywatelskiej i Edukacji o Prawach Człowieka Rady Europy oraz poradnik „Edukacja obywatelska i edukacja na rzecz praw człowieka jakie zadanie wszystkich nauczycieli”

Podczas tego spotkania odbyła się również diagnoza wstępna rady pedagogicznej w zakresie wymienionego zagadnienia, która pokazała na jakim poziomie jest rada jako zespół. W zależności od poziomu uzyskanego przez radę pedagogiczną zależał dobór zadań do wykonania w okresie między radami.

Rada pedagogiczna miała również prawo sama zdecydować o rodzaju zadania i sposobie jego wykonania.

Każde kolejne spotkanie rady pedagogicznej, rozpoczynało się od informacji rady na temat wykonania zadań. Pozwoliło to na zorganizowaną wymianę doświadczeń między

nauczycielami i wspólne podsumowania. Była to zawsze bardzo ciekawa część zebrania, podczas której nauczyciele doświadczali świętowania własnych sukcesów.

W szkole zostali wybrani **szkolni koordynatorzy programu**, którzy kierowali zadaniami na terenie szkoły, podsumowywali zadania i dbali o odpowiednią informację na stronie szkoły. Ich rola była nieoceniona.

Ekspert prowadził spotkania z radą, konsultacje z dyrektorami i konsultacje z koordynatorami. Praca w roli eksperta programu była wykonywana w ramach pensum konsultanta CDN, na podstawie porozumienia podpisanego między dyrektorem ORE w Warszawie a dyrektorem CDN w Pile.

Podczas minionego roku nauczyciele mogli, za pomocą narzędzi diagnostycznych przygotowanych przez Ośrodek Rozwoju Edukacji dokonać:

- **autoewaluacji własnego stylu nauczania,**
- **ewaluacji metod nauczania,**
- **analizy udziału uczniów w procesach decyzyjnych.**

Powyższe badania można było wykorzystać również w procesie ewaluacji wewnątrzszkolnej.

Na ostatnim spotkaniu w maju odbyła się ewaluacja końcowa i podsumowanie rocznej pracy z programem.

Efekty wdrożenia programu:

- wszystkie zespoły rad pedagogicznych podniosły poziom swojej wiedzy i umiejętności w zakresie 15 wyżej wymienionych kompetencji, co zostało potwierdzone badaniem końcowym, którego wyniki zostały przekazane do ORE w Warszawie,
- pozytywny efekt ewaluacji zewnętrznej w zakresie programu prowadzonej w wybranych szkołach.

Z efektów „niemierzalnych”, ale równie ważnych:

- nauczyciele chętnie korzystali ze zorganizowanego wsparcia w zakresie edukacji obywatelskiej i edukacji na rzecz praw człowieka,
- potrafili skupić uwagę na realizacji zadań,
- chętnie mówili o swoich sukcesach,
- twierdzili, że dzięki programowi mieli okazję dokonać refleksji nad zagadnieniami, dla których czasami brakuje czasu (nad własnym stylem nauczania, nad związkiem metod z kształtowaniem postaw społecznych i obywatelskich, nad możliwością wykorzystania ciekawych programów wychowawczych, nad stosowaniem elementów oceniania kształtującego i związkiem tych elementów zwłaszcza dotyczących formułowania celów, stosowaniu samooceny, oceny koleżeńskiej z postawami tolerancji, szacunku do innych, krytycznej oceny pracy własnej i innych w oparciu o kryteria...),
- wskazywali, że był to program, który wzmacniał ich w pracy pedagogicznej, w zmaganiach z codziennymi problemami,
- do realizacji programu udało się zaangażować uczniów i rodziców.

Nauczyciele otrzymali zaświadczenia z Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie o ukończeniu formy doskonalenia w liczbie **50 godz.**

Ponadto dyrektorzy szkół biorących udział w programie we wrześniu 2014 r. na ogólnopolskim podsumowaniu w Warszawie otrzymają certyfikaty dla szkół „ Szkoła demokracji, szkoła samorządności”. Na podsumowanie zaproszeni zostaną również przedstawiciele organów prowadzących.

Szkoła Podstawowa nr 1 w Złotowie będzie brała udział w programie międzynarodowym pt. „ Letnia Akademia. Szkoła Demokracji”, który rozpocznie się spotkaniem delegacji z 20 państw europejskich w lipcu 2014 r.

Informację o programie można znaleźć na stronie Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie w zakładce „ Umiejętności społeczne i obywatelskie”.

Strony szkół biorących udział w pilotażu programu:

- SP 1 w Złotowie: www.jedynka-zlotow.pl
- ZS nr 3 w Pile: www.zs3.pila.pl
- SP w Górznej: www.szkolagorzna3@wp.pl
- SP w Miłkowie: www.spmilkowo.superszkolna.pl
- SP 5 w Pile: www.sp5pila.com/
- SP 7 w Pile: www.sp7pila.republika.pl
- ZS w Jędrzejewie: www.zsjedrzejewo.superszkolna.pl

Planowana jest kontynuacja programu w roku szkolnym 2014/2015 w szkołach, które zgłoszą chęć udziału.